

Alapkutatási kísérlet a rendészet tanulmányozásához

CIELESZKY Péter,¹ MOLNÁR Katalin²

A szerzők elkötelezettek az emberi méltóság elsődlegességét hangsúlyozó értékrend mellett. Egyikük a Rendészettudományi Doktori Iskola hallgatója, másikuk az ő témavezetője. Az itt közreadott írás kettejük, illetve a doktorandusz társtémavezetőjének hosszabb interjúja alapján készült, amelyben az élhető társadalomról, az egyéni és közösségi részvétel fontosságáról a döntéshozatalban, az igazság minőségéről és szerepéről a jól működő társadalomban, valamint a szabadság és a biztonság dichotómiájáról beszélgettek. Közös céljaik fűzik össze őket; életpályájukat a modern társadalom demokratikusan működő rendészete megvalósításának víziója kísérte és kíséri. Az interjúbeszélgetések közreadása végül interjúelemeket is tartalmazó közös gondolataik tematikus elemek mentén szerkesztett dokumentálásával valósult meg. Ebben a formában ugyanis a szerzők célirányosabban és fókuszáltabban ki tudták fejezni azokat a gondolataikat, amelyek az ilyen szellemi megalapozással biztosított rendészet kialakítását segíthetik.

Kulcsszavak: igazság, szabadság, biztonság, élhető társadalom, trilemma-elmélet

Bevezetés

Magyarországon 2012-ben a rendőrtisztek képzése egyetemi rangra emelkedett. Megkezdte működését a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kara, ahol 2016-tól Rendészettudományi Doktori Iskola (RDI) működik. E cikk szerzőinek egyike az iskola hallgatója, a rendészeti alapkutatások művelője, másikuk pedig az iskola oktatója, a doktorandusz témavezetője. (Az ő interjú során elmondott szavait egyszerűen idézőjelbe téve közöljük. A másik témavezetőét, Finszter Gézáét szintén, de ezt a nevével is egyértelműsítjük.)

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: cieleszky.peter@uni-nke.hu

² Egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, e-mail: molnar.katalin@uni-nke.hu

A rend eszméje és a rendészet rendje

A doktorandusz abból indult ki, hogy a rendészet jövőbeli kihívásait csak úgy kezelhetjük eredményesen, ha feltárjuk az emberi közösségek rendhez fűződő viszonyát meghatározó körülményeket, megismerjük az egyes kultúrák rendről alkotott elképzeléseit, ezen belül az egyének és a közösségek valósághoz való viszonyulása legfőbb jellemzőit. Meggyőződése, hogy a rendről való gondolkodás háttérben tértől és időtől jobbra függetlenül *a priori* szükségszerűség által inspirált evolúciós igény húzódik meg, amelyet a rend eszméjének nevezett el. Ennek történelmi kifejeződéseit rendelőképek formájában is tetten érhetjük. Ezek egyrészt jellemzik a kort, amelyben megjelennek, másrészt ezzel összefonódva árulkodnak az emberről, aki meghatározott módon gondolkodik a rendről. A korhű meghatározottságnak tehát elképzelése szerint két aspektusa van. Az egyik a történelmi környezet hatására, a másik viszont az egyén evolúciós meghatározottságára utal.

Kutatásai jelenlegi fázisában ez utóbbi alátámasztására és jelentőségének hangsúlyozása érdekében az evolúciós pszichológia területén keres támaszkodási pontokat. Bereczkei Tamás kutatási eredményeit idézi, miszerint az ember kognitív folyamatai és mentális képességei kialakulásának háttérben olyan evolúciós történelem áll, amelynek 99%-át az ember vadászó-gyűjtögető életmód keretei között töltötte,³ és amelyben pszichológiai algoritmusainak többsége interperszonális viszonyokra vonatkozik.⁴ Ennek ténye a doktorandusz szerint meghatározóan befolyásolhatja azokat a kutatásokat, amelyek az emberi adaptációs képesség megnyilvánulásaiával foglalkoznak.

Ebből a nézőpontból – mivel a fiatal rendésztudomány tárgya legnagyobb részben a rendészet, a rendőrség és a rendőri tevékenység, valamint ezek szervezeti, funkcionális társadalmi, közösségi meghatározottságú beágyazódása – kétértelmű megkerülhetetlenné vált számára az a kérdésfelvetés, hogy milyen (rend-)prekonceptiókra támaszkodva alakul ki az intézményesített rendészet, annak milyen fenntartható működés módja válhat elfogadottá adott közösségben, továbbá ezt az elfogadást milyen közösségi és intézményi szinten közvetített rendelőkép teheti legitimé.

Ezeket az ambíciózusan komplex és tág horizonton megjelenő gondolataink keresztül vizsgálja az emberi közösségeken belül megjelenő eszmék (például az igazságosság) szerepét és hatását, és ebben az összefüggésben jelenik meg számára kérdésként a biztonság és a szabadság dichotómiája is.

A doktorandusz önálló gondolatait folyamatosan ütköztette témavezetőivel. Ebben a tanulmányban több esetben hivatkozunk a kettejükkel készült, az igazságra, a szabadságra, a biztonságra, illetve az élhető társadalomra fókuszáló interjúkban elhangzottakra.

³ BERECSKEI 2008: 27.

⁴ BERECSKEI 2008: 28.

Az igazságosság

Vajon milyen környezetben teremthető meg az a társadalmi működőképesség, amely egyúttal kiállja az igazságosság próbáját is? Szükségképpen össze kell-e fűzni e két minőséget, és ha igen, hogyan? Meggyőződésünk, hogy ezek a jövőre vonatkozó felelősségünket érintő megkerülhetetlen kérdések, amelyekre a rövid válasz az élhető társadalom kifejezése definíciójának részbeni megelőlegezése lett. Eszerint az élhető társadalom csak akkor képzelhető el, ha működőképessége mellett egyúttal igazságosság is jellemzi. Mindez hogyan teremthető meg?

„Erre van egy végtelenül egyszerűnek tűnő válaszom: a részvétellel. Érdekléte kell tenni a közösség tagjait abban, hogy részt akarjanak venni a közösség életében, és erre lehetőségeket is kell teremteni. Én azt tapasztalom, hogy amihez hozzászólhatok, amihez hozzájárulhatok, amihez adhatok, amiben benne lehetek – mert ezeket értem részvételen –, ahhoz sokkal inkább közöm van, mint ahhoz, amit eldöntenek fölöttem, amit mások csinálnak, amit készen kapok. Éppen azt érzem a magyar rendszerváltás legnagyobb hiányosságának, hogy ezt a részvételiséget nem tanultuk meg. Mert ezt tanulni kell, nem úgy születünk, hogy ezt tudjuk. Nagyon hosszú folyamat, amíg ezt megtanuljuk, amelynek komoly módszertana van. És nem érzem, hogy a harminchárom év alatt ebben egy jottányit is előrehaladtunk volna. Pedig ez a kulcsa a motiválásnak.”

Mindenki számára egyöntetűen érvényes igazság persze nem létezik, erre törekedni főlegesen is. Van viszont nyílt és érdemi párbeszéd, érdekegyeztetés, érdekképviselet és konszenzuson alapuló döntéshozatal, amelynek során arra törekszünk, hogy a közösség lehető legkevesebb tagjának/csoportjának érdekei sérüljenek. Ez sokkal bonyolultabb és nehezebb folyamat, mint az egyszerű többségi elv érvényesítése. És sokkal igazságosabb is, főleg akkor, ha hosszú távon az egyes közösségek érdekei kiegyenlítetten érvényesülhetnek. Vagyis nem szabad hagyni, hogy mindig ugyanazok legyenek a vesztesek vagy éppen a győztesek.

Továbbá a részvétel nem lehet pusztán formális, mert az idővel legitimációvesztéshez vezet. A működőképesség fenntartásában való részvételt az egyéneknek és közösségeiknek meg kell tapasztalniuk a mindennapokban is. Még hozzá közvetlenül és folyamatosan a társadalmi létükön, közösségi élményeiken keresztül. És bevallottan ez bizonyul a legnehezebb feladatnak a modern demokráciákban.

Antik minták

Arisztotelész szerint azok a tettek, amelyek a helyesen alkotott törvényekkel összhangban vannak, egyben igazságosak is. Ez egyrészt nyilvánul a javak egyenlő szétosztásában (ez volna a politikai állam demokratikus működése), másrészt pedig

az egyes felek közötti vitás ügyletek eldöntésében (ez a polgári társadalom piaca). Amikor tehát a görög gondolkodó igazságosságról értekeznek, ezen a dolgok akként való elrendezettségét érti, amely több és kevesebb között közepesen állva egyenlőséget teremt. Még hozzá valakik számára és valakik között megnyilvánuló igazságosság formájában.⁵ Még tovább menve az igazságosság az arány egy bizonyos esete lesz. Minthogy az egyenlőség nemcsak mint a számtani középérték jelenhet meg – ahogy a közös javakat szétosztó igazságosság esetében –, hanem úgy is mint aritmetikai arányosság a kiigazító igazságosság tekintetében.⁶ A hivatkozott részvétel éppen ilyen kiigazító funkciót helyettesít.

A közösségi döntéshozatal ereje, az annak józanságába vetett hit és az abban való részvétel az, aminek ki kellett váltania a korábbi kizáró gyakorlatot – tudniillik valamely társadalmi csoport és egyének kizárását a döntésekből vagy például korábban az említett választójogból. A legitimitáció alapjává tehát a közösségi élmény vált. Mindez azt jelenti, hogy a döntéshozatalban biztosított aktív és nem formális részvétellel garantálható az igazságos döntés, amely arányos egyenlőséget teremtő elrendezettséget hoz létre.

Szabadság és/vagy biztonság?

Az arány bizonyos esete áll fenn a szabadság és a biztonság dichotómiája kapcsán is. Egyesek szerint a társadalom a túlzott szabályozás nélkül is nagyon jól tudna működni, mert a túlszabályozás legalább annyi problémát termel, mint amennyit a szabályozással meg akartak előzni vagy oldani. Talán erre is utal az a Konfuciusznak tulajdonított gondolat, miszerint ahol túl sok a törvény, ott nincsen rend. Az emberek többségének adott helyzetben ugyanakkor a biztonság többet számít, mint a szabadság. Valljuk be, a megalkuvás és a belenyugvás ismert, és nem ritka emberi tulajdonság – függetlenül attól, hogy szívesebben emlékezünk azokra, akik számára a szabadság előrébb valónak tűnik.

Hedley Bull a nemzetközi rendszert és kapcsolatokat kutató, itthon a biztonsági tanulmányok körébe sorolható angolszász iskola szakembereként dolgozta ki az államok társadalmaként ismert elméletét a 20. század hetvenes éveiben. A szerző gondolatai közül egyre szeretnénk rámutatni, nevezetesen arra, hogy a rendet értéknek tekinti, de nem az egyetlen értéknek, és különösen nem mindenképpen felett álló értéknek. Példaként hozza fel Ali Mazruira hivatkozva az ENSZ Alapokmányát, amelyben a biztonság és a béke szerepel első helyen, de jelzi, hogy az afrikai és az ázsiai államok esetében az emberi jogok kérdése okán a prioritási rend megfordítására irányuló igény ugyanígy megfigyelhető.⁷

⁵ ARISZTOTELÉSZ 1987: 127–128.

⁶ ARISZTOTELÉSZ 1987: 130–131.

⁷ BULL 1977: 74.

Mindezekre figyelemmel árnyaltabb válasz adható arra, hogy mivel lehet magyarázni az elnyomó rendszerek relatíve hosszú távú működőképességét. E probléma érzékeltetéséhez a rendészeti doktorképzés két témavezetőjének, jelen esetben a doktorandusz témavezetőinek gondolatait is segítségül hívjuk. „A rabszolgák beletörődtek, túrtek, mert valamilyen szinten, gondolom, még az az élet is kiszámíthatóbb volt, és lehet, hogy fel sem merült, hogy igazságot kellene szolgáltatni.” Úgy gondoljuk, hogy modern kori kitettségünk is hasonló elven alapul: a látszólagos biztonságért a szabadság illúziójával táplálják a tömegeket, ráadásul a propaganda tökélyre fejlesztett technikáival mindez minden eddiginél hatékonyabb is. És lehet, hogy nekünk, akárcsak a rabszolgáknak, ez természetesnek tűnik. Mi magunk például napjainkban kétségtelenül elfogadjuk, hogy az emberek nem érdemeik szerint gazdagodnak és részesülnek a javak kisebb-nagyobb hányadából. Pontosan tudjuk, hogy ez nem igazságos, mégis ennek keretei között élve nap mint nap elfogadjuk ezt az aránytalanságot. Közös valóságunknak ez a gondolata ugyanolyan magától értetődő, mint ahogy Arisztotelész korában az a gondolat, miszerint az emberek születésüktől fogva nem egyenlők. És ha jobban belegondolunk, ma éppen azért fogadjuk el az előbbi aránytalanságokat, mert pár évszázada meggyőződésünkbe vált, hogy az emberek szabadnak és egyenlőnek születnek. A jelenlegi társadalmi rendszer legalább ebben következetes, miközben mindannyian tudjuk, hogy az értéktelítő folyamatok sokszor nem hatják át a demokráciát sem. Ezért gazdagodhatnak többen érdemtelenül, a közösségi érdekek háttérbe szorításával. Ám lépünk tovább az egyéntől a közösségig és a közösségi hatalom gyakorlásáig, amely eredetileg arra volt hivatott, hogy a részvétellel eszközt adjon az ilyen aránytalanságok kiküszöbölésére!

Ehhez jól illeszthető következtetésre jut egy tengerentúli szerzőhármás is,⁸ miközben a biztonság nevében történő kormányzás kérdéseit feszegeti, és a köznyugalom és a magánbéke viszonyáról, illetőleg a magánbiztonság szereplőinek piacorientált szemlélete következményeiről ír.

A *Nemzetközi Rendészeti Figyelő* egyik számában megjelent recenzió rámutatott,⁹ hogy a fenti szerzők gördülékeny és elegáns szellemi kirándulással, több mértékadó kutató gondolatait is ötvözve vezetik végig az olvasót a biztonság változó értelmezésén, fogalomhasználatán és az e jelenségkörrel a teljesség igénye nélkül meghatározó eszmetörténeti íven. Ebből világosan kiderül az is, hogy míg a kapcsolódási pontokként jelzett jelenségekhez köthető problémafelvetések, továbbá az antropocénnel összefüggő és a kibertérrel jelzett kihívások a világban globálisan jelennek meg, addig az ezek kezelését célzó kormányzati akarat manifesztumai jobbra lokálisan vagy több esetben regionálisan sajátos formát öltenek és történeti meghatározottságúak. Nem szabad tehát elfelejteni, hogy a látszólagos hasonlóság mögött húzódó meghatározó eltérés egyes hazai és a tanulmányban felmutatott felfogások

⁸ HOLLEY–MUTONGWIZO–SHAERING 2020: 341–358.

⁹ BORBÉLY et al. 2021: 287–289.

között a szabadság és a biztonság összeegyeztethetőségének konceptuális értelmezése történetileg meghatározott különbözőségeiből fakad. És bár expliciten kimondottan a gondolatmenet fókuszában nem ennek a problémának a feltárása áll, helyes értelmezését ennek felismerése segíti, különösen akkor, ha a hazai rendészeti kihívásokra adott válaszok alternatíváit az itt felvillantott értelmezések felhasználásával kívánjuk kidolgozni.

A kutatók kifejtik, hogy a hon- és rendvédelmi terület szétválása történeti oldalról a vesztfáliai béke időszakától eredeztethető és a modern polgári és nemzetállami keretek között kibontakozó folyamat volt. Megjegyezhetjük, hogy hazánkban e később kibontakozó folyamat egyik szimbolikus mérföldköve az önálló rendészeti tevékenység (*policing*) demilitarizálására, decentralizálására és depolitizálására irányuló akarat kifejezése volt a rendszerváltoztatás időszakában.¹⁰ A szerzők által vizsgált geopolitikai környezetben ugyanakkor nem meglepő, hogy a magánbiztonság 20. század derekán tapasztalható térnyerése úgy is értelmezhető volt mint a fellazuló központi (tudniillik állami) rendészet egyfajta hiányosságára született társadalmi és intézményi válasz. Szélsőséges esetben pedig úgy, hogy a magánbiztonság ugyanúgy a közbiztonság megzavarásának tekinthető, mint a jogsértő cselekmények.

E felfogás mellett azonban a szerzők más megközelítések érvényességére is utalnak (vákuumteória, policentrikus rendőrség). Ezekre sokkal inkább a köz- és magánbiztonság határterületeinek természetszerű átfedése, az ezeket meghatározó tevékenységek egymásra utaltsága, intézményi szinten pedig a szorosabb kooperáció kialakításának szükségessége jellemző, amellyel ugyanakkor biztonsági kockázat is generálódik. Hiszen míg az állami működés elsődleges céljai a közjőba vetett hitből, addig a piaci szereplőké a profit reményéből vezethetők le. Ezeket az értékeket nem könnyű nivellálni vagy közös nevezőre hozni.

Végezetül a tanulmány összegzése szerint a kiemelt változások – különösen a kibertérrel és az antropocénnel jelentkező újabb kihívások hatása – számos további kérdést vetnek fel, amelyek a rendőrség irányítására, szerepének a biztonság garantálásában való megváltozására és a magánbiztonsági szektorral történő együttműködés módjának amúgy is gondokkal terhelt területére vonatkoznak. A kutatók a jövő egyik lehetséges útjaként a közrendészet megerősítése, megerősödése mellett a biztonság egyes elemeinek decentralizált kezelése, a technológia, az ember és környezetének szorosabb összekapcsolása és e körben a közösségek szerepének megerősítése, önellátó képességük fejlesztése mellett foglalnak állást.

A hazai rendészeti gondolkodásnak ugyanakkor alapvető nehézséggel kell szembeülnie a tanulmány továbbgondolása során. Ugyanis ha a megoldás valóban a közösségek szerepének megerősítése, önellátó képességük fejlesztése irányába mutat, akkor a rendészeti tevékenység újabb módozatai kidolgozását megelőzően előbb azt kell tisztázni, hogy miképpen értelmezhető a közösség szerepe, és annak milyen jel-

¹⁰ HORVÁTH 1990: 3–9.

lemzői vannak az élhetőbb és a kevésbé élhető társadalomban a szabadság–kontroll–biztonság hármasságának értelmezési keretében.¹¹

A technika hatása a politikai hatalom technikájára

Finszter Géza professzor a vele készített interjúban a kérdéskört sajátos nézőpontból közelítette meg. Véleménye szerint:

„A technikai fejlődés nemcsak az önkény gyakorlásához ad eszközöket, és teszi azt tényleg könnyűvé, de a demokratikus hatalomgyakorlásnak is jelentős muníciót ad. Nagy kérdés, hogy ebből a két lehetőségből melyik az, amelyik sikeresebb. Eddig azt lehetett látni az eredeti tőkefelhalmozódásnak a 17. századtól kibontakozó európai útján, hogy a technikai fejlődésnek feltétele volt a polgári állam és a burzsoá társadalom vagy a politikai állam és a polgári társadalom, ami mind a demokratikus hatalomgyakorlás irányába mutatott. Úgy látom, hogy nagyon hosszú időn keresztül a technikai fejlődés ezt a fajta demokratikus berendezkedést segítette. Fordítva is igaz: a technikai fejlődés ilyen viszonyok között sokkal innovatívabb, dinamikusabb volt, mint az önkényben. A technikai fejlődés egy történelmi korszakban a demokratikus hatalomgyakorlás számára adott eszközöket. Azt nem értem, hogy hogyan fordulhatott elő, hogy a világháló, a klímakatasztrófa fenyegetése, a repülés, az űrrepülés korában egyszer csak mintha megfordulna ez az egész, és sikeresek lesznek azok a társadalmak, amelyek befelé fordulnak, és belül keresik a mítoszokat. Úgy tűnik, hogy ezek a társadalmak, a hatalomtechnikának ezek a megjelenései ugyanazt a technikai fejlődést, amely eddig a demokráciákat lendítette előre, nagyon jól fel tudják használni antideokratikus intézmények működtetéséhez.”

A formális demokrácia felmagasztalásával összefüggésben megfogalmazott kritika máshol is megjelenik. Az agresszió kutatás hazai szakértője, Haller József is utal arra, hogy a demokrácia szerepét a társadalmi béke megteremtésében óvatosan és kellő körültekintéssel kell megítélni. Egyik végletként jelzi, hogy: „Ha a demokrácia térnyerése békésebbé tenné a társadalmat, akkor a háború utáni évtizedekben az erőszakos bűncselekmények számának tovább kellett volna csökkennie [...] Ezzel szemben félelmetesen megszorodtak az erőszakos bűncselekmények [...] soha nem volt annyi erőszakos tüntetés, futballhuliganizmus, utcai összetűzés, mint a demokrácia korában.”¹²

Más tekintetben pedig gondolatai Michael W. Doyle demokratikusbékeelméletére rezonálnak,¹³ miszerint tény, hogy a háborús agresszió azon országok

¹¹ KRÉMER 2020: 23.

¹² HALLER 2005: 94.

¹³ DOYLE 1983: 323–353.

eszköztárában a legkevésbé használatos, amelyek a demokratikus ideált jobban megközelítik. A demokráciának tehát sajátos Janus-arca van. Miközben kétségkívül új alapokra helyezte az uralkodás/kormányzás rendszerét – sok tekintetben igazságosabbá téve a javak elosztását is –, addig sajátos belső világa és működése hasonlóan alkalmassá vált a korábbi (autoriterebb) berendezkedések egyoldalú érdekérvényesítésének befogadására. És ez hatással van a szabadság-/biztonságképzetek kialakulására is. Finszter Géza ezt mondta erről:

„A szabadságnak és a biztonságnak, ennek a két értéknek az egymáshoz való viszonya nagyon kényes kérdés. Az egyiknek feltétlenül ki kell-e zárnia a másikat? Létezik olyan biztonságdefiníció, amelyik semmiféle kockázatot nem tűr el. Amikor valaki úgy gondolja, hogy a biztonság kockázat nélküli életet jelent, akkor tulajdonképpen le is mond a szabadságról. Nagyon sokan így döntenek egyébként, de remélem, hogy nem mindenki. Ha mindenki így dönt, akkor az a társadalom sehova nem fog eljutni. Mert az végül is cselekvőképtelen állapot. Ugyanis vannak értelmes, sőt, kötelező kockázatok. Ezek kikerülhetetlenek. Az nem élet, ami totális biztonságba burkolja magát. Nem szeretnék ilyen életútnak a szereplője lenni. Én ezt a biztonság/szabadság ügyet így tudom leginkább levezetni, hogy ezeket jó harmóniába kellene hozni egymással. És ezen a harmónián mindig dolgozni kell, de soha nem jön teljes nyugalomba, mindig billeg valamilyen irányba. Vagy a biztonság irányába, vagy a szabadság irányába. [...] Ha meggondolod, 1989-ben mindenki számára milyen nagy vonzerőt jelentett a szabadság. [...] ma pedig semmilyen vonzerőt nem mutat.”

Másikunk kissé más irányból mutat rá erre a kettősségre:

„Sok mindent felad az ember azért, hogy valamelyest biztonságban legyen, és ebben az egzisztenciális biztonság is masszívan benne van. Mert kinek mit jelent a biztonság? Definiálja már valaki, hogy mit ért biztonságon, és mit ért szabadságon! Nekem megvan mindkettőről a magam elképzelése, és azt szeretném, ha ez a kettő nem lenne egymással ellentmondásban, ha nem zárnák ki egymást. Nem vagy-vagy, hanem és.”

Íme tehát az érem mindkét oldala. Nem állítjuk, hogy az igazságról szóló tanulmányrészhez hasonló végkövetkeztetésre sikerült jutnunk. Abban azonban kétségkívül mélyebbre ástunk, hogy megfogalmazzuk az igazságosan működő társadalmi rendben belül megjelenő szabadság/biztonság dilemma megválaszolásának megkerülhetlenségét. Vagyis azt, hogy minden társadalmi rendszer saját értékrendjéről árulkodó módon teremti meg e kettő egyen- és ellensúlyát. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azonban, hogy az igazság mindig az alapjául szolgáló közös valóságélmény szélső értékein belül, annak keretei között értelmezhető – legalábbis Arisztotelész megközelítése erre enged következtetni.

Azt állítjuk tehát, hogy lehetett igazságosan bánni egy rabszolgával is, és tudott igazságos döntéseket hozni az államszocialista rendszer is az egyes társadalmi csoportok és egyének szempontjából. Röviden: „Az igazságos dolog tehát az arány bizonys esete.”¹⁴ Más kérdés ugyanakkor, hogy mely értékválasztás talaján valósul meg az igazságos döntés. De az itt elmondottak egyúttal azt is jelentik, hogy még a demokrácián belül is támogatni kell az igazságosság érvényre jutását, óvni, védeni kell az ezt segítő erőket, mert ellenkező esetben ugyanúgy terepévé válhat az igazságtalanságnak, aránytalanságnak, mint az autoriter rezsim. Hiba lenne tehát, ha jelenkorunkra úgy tekintenénk, mint amelyben már meghaladtuk ezeket a dilemmákat.

Élhető társadalom

A negyedik fogalmat, az élhető társadalomét szintén nem lehet élesen leválasztani az előzőekről, és ezt a beszélgetések során elhangzottak is lépten-nyomon megerősítették. Az igazságosság és a működőképesség kapcsán már definíciójának egyes elemeit is meg kellett előlegeznünk. Az interjúkészítés évében, 2020 nyarán jelent meg Krémer Ferenc *Az élhető társadalom és a rendőrség válsága* című könyve, amely a rendészettudományi kutatáshoz nem az európai hagyományokat követő jogi, hanem az angolszász kutatásokra jellemzőbb szociológiai aspektussal közelített. Megjegyzem, hogy a többször hivatkozott interjúalanyokkal való beszélgetésnek eredetileg éppen az volt a célja, hogy az élhető társadalom mélyebb értelmezéséhez hozzásegítse a doktoranduszt.

Természetesen a megkérdezettek mindketten olvasták, sőt, egyikük nem titoltan a könyv születése körül aktívan bábáskodott is. A szerzőnek évtizedeken át volt kollégája, sokat dolgoztak az egyetemi mesterszak előkészítésén, ott évekig együtt tanítottak, közösen publikáltak. Ebből is adódhat, hogy az élhető társadalom fogalma számára könnyen definiálható. Azért részesíti előnyben a közbiztonság szóhoz képest, mert kevésbé elvont jogi vagy szakmai terminus, így tartalmát a civilek is hamarabb és könnyebben megértik. És messze nemcsak a rendészeti értelemben vett biztonságot takarja, hanem annak egy sokkal szélesebb jelentésével operál. Emlékezzünk arra, hogy a biztonság – mind a fiziológiai, mind az egzisztenciális létezés értelmében – a legalapvetőbb, mondhatni elemi emberi szükséglet! A rendészet mint szakma ennek a szükségletnek a kielégítésére reagál. Az a társadalom (környezet, település, ország stb.) számít élhetőnek, ahol a közös biztonság legalapvetőbb elemei megtalálhatók, és fenntartásán, helyreállításán a közösség tagjai – azaz maguk a civilek – és a rendészeti szakemberek partnerségben, folyamatosan együtt munkálkodnak.

¹⁴ ARISZTOTELÉSZ 1987: 129.

Az élhető társadalom fogalmát Finszter Géza nem használja, ennek ellenére a beszélgetésben igyekezett definiálni, és tulajdonképpen a lényegét sikerült megragadnia:

„Én – őszintén szólva – ezt a fogalmat nem használom. Úgyhogy törni is kell a fejemet, hogy én mit értek az alatt, hogy élhető társadalom. Én azt gondolom élhető társadalomnak, ahol az egyének lehetnek céljai, adottak a lehetőségek, hogy ezeket megvalósítsa, ha nem is mindet, mert lehet, hogy egy csomó dolgot ő ítél meg rosszul. Az élhető társadalom nemcsak a tehetségesek számára az, a tehetőségtelenek számára is élhetőnek kell lennie, a nyomorék, az idegen és a migráns számára is. Ez nem azt jelenti, hogy csak az a társadalom élhető, amelyben garantált a siker. Kudarcot vallani is lehet úgy, hogy ezt élhető társadalomban szenvedtem el. És nem jó, hogy a kudarcot ráfogom a társadalomra, és azt mondom, hogy ez nem volt élhető társadalom, holott én nem voltam kellően felkészült. Én nagyjából ezt érzem, ezt tartom élhető társadalomnak. [...] Vannak olyan tragikus pillanatai egy társadalomnak, amikor minden levegő elfogy az emberek körül. És vannak aztán olyan időszakok, amikor meg lehet találni azokat a lehetőségeket, amelyek miatt az emberek joggal érezhetik úgy, hogy ami élhető a viszonyokban, azt kamatoztatják. [...] Nem élhető a társadalom, ha a zsarnokságnak olyan szintje érvényesül, amelyben az egyén megszűnik egyén lenni. Attól függetlenül, hogy ő megszűnt egyén lenni, ő még esetleg anyagi jólétben is lehet, ez nem ettől függ. De élhető az a társadalom, ahol az ember fel tudja építeni, ha éppen ehhez van kedve, és meg tudja őrizni a saját személyiségét. Ez nagyon fontos elem, hogy az egyén nem alattvaló, nem rabszolga.”

Az interjúalanyok válaszai visszamutattak kiindulófogalmainkhoz: igazságosság, működőképesség, részvétel a döntéshozatalban, a szabadság és a biztonság kibontakozásának lehetősége, az egyén és a közösség viszonya. Mindezek a fogalmak összeérnek az élhető minőségben, amely a jó rendszer legitimációs bázisát adhatja. Ma itt tartanak a modern fejlett demokráciák.

Külső kihívások szorításában

Más kérdés, hogy e demokráciák külső környezeti kihívásai miképpen formálják és módosítják azok belső fejlődési pályáját – különös tekintettel az egyes országok eltérő adottságaira és hagyományaira. Ezekre a kihívásokra egyébiránt úgy gondoljuk, Dani Rodrik trilemmaelmélete mutat rá a legkifejezöbben.¹⁵ A közgazdász megközelítése a demokratikus értékválasztás kiteljesedésének lehetőségét magasabb, tágabb

¹⁵ TAPASZTI 2019.

összefüggésrendszerbe helyezte. Trilemmaelméletének lényege szerint¹⁶ az egyes országok esetében a választási lehetőségek három pólusán a nemzetállami érdekek által vezérelt célok, a demokratikus politikai célok, valamint a globalizált világgazdasághoz kapcsolódás mély gazdasági integrációval történő megvalósítása irányába mutató célok állnak, amelyek közül egyidejűleg a választás csak két cél teljesebb megvalósítását engedi. Ha ugyanis a nemzetállami érdekek kifejeződésének igénye mellett a gazdasági integráció irányába történik elköteleződés, az lényegében a demokratikus működésben teremt kihívást, hiszen az állami érdek a globális érdekek rendelődik alá. Ezt a belső környezetben jobbra csak az autoriter rendszerek tudják fenntartani. Amennyiben a gazdasági integráció és a demokratikus politikai rendszer fonódik össze, az csak olyan föderalisztikus szövetségben lehetséges, amelyben a nemzetállami érdekek feloldódnak, de legalábbis háttérbe szorulnak. Amikor a demokratikus keretrendszer és a nemzetállami érdekek érvényesülnek, akkor bezárkózó gazdaság alakul ki, és az integráció számos előnye nem érvényesülhet, ez végső soron lemaradáshoz vezet.

Rendkívül érdekes, ha megpróbáljuk más szempontból megközelíteni e három választási lehetőséget. Vajon az egyes esetekben miről is kell lemondanunk? Az első esetben a demokratikus értékrend alapvető értékeiről, különösen a szabadságról és az igazságosságról. A második esetben kultúravesztés fenyeget, az identitás kerülhet válságba. A harmadik esetben pedig a bezárkózás idővel beszűkíti a fejlődés lehetőségét, és az általános életszínvonal romlását okozza, amely végül a biztonság elvesztéséhez vezet.

Úgy tűnik tehát, hogy az élhető társadalom megvalósítása esetenként messze túlmutat az egyes országok lehetőségein, és csak az azt támogató globális környezetben képzelhető el hosszabb távon, de ott is csak e fenti körülmények ismeretében.

Összegzés

Bár különböző terminológiát használunk, a véleményeinkből levonható végső konklúzió – miszerint az emberi közösségek hatékony és biztonságos működését nyilvánvalóan szabályozni kell, de nem mindegy, hogy ez milyen értékrenden alapul – nagyon is közeli. Egyértelmű, hogy szerintünk ez az emberi méltóságot tiszteletben tartó értékrend, amely a fejlett demokráciákban virágozhat. Saját emberi, tanári és kutatói gyakorlatunk ezen alapszik, ezáltal is egyértelműen és következetesen azt szorgalmazzuk, hogy a jól működő és – most már bátran merjük használni e szavakat – igazságos, szabad, biztonságos és élhető társadalomnak és az ehhez szükségszerűen hozzátartozó demokratikus rendészetnek is így kellene működnie.

Határozottan állítjuk, hogy ez lehetséges, sőt, azt is nagyon hasonlóan látjuk, hogy ennek a hozzávalói az alábbiak:

¹⁶ RODRIK 2021.

- mind társadalmi, mind rendészeti szervezeti szinten a párbeszéd és a részvétel alapuló, átlátható működés;
- a rendészetnek és a közösségeknek a problémákra orientált és azok megoldása iránt elkötelezett együttműködése;
- magas színvonalú rendészeti szakemberképzés és az annak során megszerezhető professzionalizmus;
- konszenzuson alapuló döntéshozatal, a demokratikus vezetés és irányítás korszerű eszköztárának ismerete és alkalmazása, amelyet csakis a magas színvonalú rendészeti vezetőképítés biztosíthat;
- a kiegyensúlyozott érdekképviselet, érdekérvényesítés és a *szabadság* és a *biztonság* harmóniájára, valamint az *igazságosságra* való törekvésen alapuló olyan – *élhető* – *társadalom*, ahol az egyének autonómiája és a közösségi értékek egyaránt érvényesülhetnek.

A doktorandusz kutatása – ahogy az a fentebb írtakból következik – e célok megvalósításához igyekszik hozzájárulni rendhagyó módon. Egyrésztől megközelítése az angolszász szociológiai megközelítéssel mutat rokonságot. Másrésztől pedig az embert és közösségeit jellemző magatartások magyarázatához az evolúciós pszichológia eredményeit is felhasználja. Célja, hogy a rendészettudományi alapkutatás körében meghatározza, milyen (rend-) prekonceptiókra támaszkodva alakul ki az intézményesített rendészet, annak milyen fenntartható működésmódja válhat elfogadottá adott közösségben, továbbá ezt az elfogadást milyen közösségi és intézményi szinten közvetített rendelőkép teheti legitimmé.

IRODALOMJEGYZÉK

- ARISZTOTELÉSZ (1987): *Nikomakhoszi etika*. Budapest: Európa.
- BERECZKEI Tamás (2008): *Evolúciós pszichológia*. Budapest: Osiris.
- BORBÉLY Zsuzsanna et al. (2021): Nemzetközi Rendészeti Figyelő I. *Belügyi Szemle*, 69(2), 285–303. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.2.6>
- BULL, Hedley (1977): *The Anarchial Society*. 2nd edition. London: Palgrave.
- DOYLE, Michael W. (1983): Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs 2. *Philosophy & Public Affairs*, 12(4), 323–353.
- HORVÁTH Balázs (1990): A civil Belügyminisztérium a jövő rendőrségéért. *Belügyi Szemle*, 28(10), 3–9.
- HOLLEY, Cameron – MUTONGWIZO, Tariro – SHAERING, Clifford (2020): Conceptualizing Policing and Security: New Harmscapes, the Anthropocene, and Technology. *Annual Review of Criminology*, 3, 341–358. Online: <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-011419-041330>
- KRÉMER Ferenc (2020): *Az élhető társadalom és a rendőrség válsága*. Budapest: Gondolat.
- RODRİK, Dani (2021): The inescapable trilemma of the world economy. *Dani Rodrik's weblog*, 2021. október 22. Online: https://rodrik.typepad.com/dani_rodriks_weblog/2007/06/the-inescapable.html
- TAPASZTI Attila (2019): Globalizált kontrollvesztettség a Rodrik trilemma alapján. *Economania*, 2019. február 15. Online: <https://economaniablog.hu/2019/02/15/globalizalt-kontrollvesztettseg/>

ABSTRACT

A Basic Research Experiment in the Study of Policing

Péter CIELESZKY, Katalin MOLNÁR

The authors of the article are committed to a set of values that emphasise the primacy of human dignity. One of them is a student at the Doctoral School of Law Enforcement, the other is the student's supervisor. This paper is based on a longer interview between the two of them and the Ph.D. student's co-subject supervisor, in which they discussed a liveable society, the importance of individual and community participation in decision-making, the quality and role of justice in a well-functioning society, and the dichotomy of freedom and security. They share a common purpose and their careers have been guided by a vision of a democratically functioning police force in a modern society. The interviews were finally published by documenting their common reflections, including interview elements, structured around thematic elements. In this form, the authors were able to express their ideas in a more focused way, which could help develop a police force based on such an intellectual foundation.

Keywords: *justice, freedom, safety, liveable society, trilemma theory*